

Boetes

lingsstelsel is ten koste van de zwakste schakels van dit systeem. Er is echter meer. De afwenteling moet voortdurend worden afgeremd, omdat anders het stijgingsproces van de prijzen, lonen en belastingen zo snel gaat verlopen, dat wij in moeilijkheden geraken met het prijspeil ten opzichte van het buitenland. Met andere woorden; de Regering moet voortdurend remraketten in werking stellen ten aanzien van dit inflatieproces. Het is duidelijk, dat deze afremming het beste zou kunnen lukken in die sectoren en ten aanzien van die bevolkingsgroepen, die het zwakste zijn. Daarmede is de zoveelste onrechtvaardigheid in dit economische systeem aangewezen. Het blijkt maar al te vaak, dat de remraketten ten aanzien van de lonen gemakkelijker zijn te hanteren dan die ten aanzien van andere facetten van onze economie, terwijl het toch voor de hand zou liggen om de Nederlandse prijzen, die toch voor het buitenland van primair belang zijn, meer te gaan beheersen. Maar ja, dit zit in het systeem van de vrije ondernemingsvorm en is in dat systeem moeilijk te realiseren. Trouwens, de in de kapitalistische economie opgeleide vakbondsleiders kunnen blijkbaar niet anders denken dan volgens de lijnen van het heersende economische systeem. Nogmaals, het maakt bij dit alles geen verschil uit, of hier een P.v.d.A. in de Regering zit of niet.

Wij zien dit dan ook duidelijk ten aanzien van een ander facet van het beleid van Economische Zaken. Ik doel hier op het verstrekken van subsidies, kredieten, rentegaranties en dergelijke aan een groeiend aantal particuliere ondernemingen of joint-ventures, die de economische groei, toch zo noodzakelijk voor de handhaving van ons economisch opjaagsysteem, moeten stimuleren. Wij zien hierbij duidelijk, dat de staat steeds meer wordt verweven met de particuliere ondernemingen, die al lang niet meer particulier te noemen zijn, maar uitgroeien tot anonieme, economische machtsconcentraties, die hun bestaan steeds meer vinden in economische expansie en agressie. Ook Nederland gaat steeds meer deze weg op, uitgedaagd door andere landen, die hun economie extra stimuleren en andere landen proberen te overtroeven door betere vestigingsvoorwaarden te scheppen voor de industrie. Wij zien dus een mengvorm van staatskapitalisme en concernkapitalisme ontstaan, waarin de verschillende landen steeds meer tegen elkaar worden opgezet om elkaar in de economische groei te overtreffen en rijker dan de andere te worden. Bij dit alles zien wij niet alleen internationale machtsconcentraties ontstaan, die zich aan de controle van de parlementen onttrekken, wij zien ook internationale economische unies ontstaan - de E.E.G. is er een van - unies, die een beleid gaan uitstippelen, dat geheel in de lijn ligt van datgene wat ik zojuist heb geschilderd als economische politiek binnen onze grenzen. Wanneer wij de memorie van toelichting en de memorie van antwoord op de begroting van Economische Zaken doorlezen, wordt het duidelijk, dat het spoedig zo zal zijn, dat het economisch beleid, dat de neiging heeft steeds meer ons gehele leven te beheersen, ergens op een hoog niveau intergouvernementeel wordt vastgesteld, waarbij op geen enkele manier meer controle en inspraak kan worden uitgeoefend. Zo is het drama van de b.t.w. over ons heen gespoeld, omdat dit geheel volgens de ontwikkelingslijnen van de E.E.G. reeds jaren geleden zo is bekostigd. De P.v.d.A. kan dan als tijdelijke oppositiepartij dan wel even afwijzend kraaien, maar als zij straks, b.v. na 1971, weer op ministerszetels zitten, voeren zij precies hetzelfde beleid uit.

Mijnheer de Voorzitter! Resumerende betreffende de internationale economische politiek constateer ik dus een vergroeiing, liever gezegd een symbiose van staatskapitalisme en concernkapitalisme in de rijke en steeds rijker wordende, maar geestelijk en moreel verkommerende landen. Bij deze internationale economische machtsstrijd is het duidelijk, dat juist de economisch zwakkere landen, de ontwikkelingslanden, in een soortgelijk afwentelingsproces het kind van de rekening zullen worden. U.N.C.T.A.D. II is daarvan het zoveelste bewijs. Een ander bewijs is te zien in de Nederlandse Antillen, dat

Boetes e.a.

halvslachtige land, waarbij de bovenlaag, die de Regering en de concerns in handen heeft, de massa van de gekleurde arbeiders de dupe laat zijn van de afwentelingseconomie. De Nederlandse Regering heeft kleur bekend door in deze strijd om sociale rechtvaardigheid de partij van regerings- en economische machthebbers te kiezen. Uiteraard worden daarbij militairen ingezet, die, zoals is gezegd, een speciale opleiding hebben ontvangen om de politie bijstand te geven. Ik vraag mij af, hoe dit te rijmen is met onze Nederlandse verhoudingen. Zijn deze mariniers werkelijk opgeleid om tegen burgers op te treden en dus ook bij voorbeeld tegen studenten in het Amsterdamse Maagdenhuis? Dan had burgemeester Samkalden daarvan wellicht een dankbaar gebruik kunnen maken en had hij deze mariniers kunnen inzetten naast zijn belinfanterie.

Het zal voor de goede verstaander duidelijk zijn, dat wij principiële bezwaren hebben tegen de politiek, die Nederland op dit punt voert, en tegen de grondslagen van het economische systeem, dat ergens stuk zal moeten lopen, omdat het in de grond van de zaak een onrechtvaardig systeem is, dat is gebouwd op egoïsme en agressie. En dit terwijl wij het met onze technologie eigenlijk zo goed zouden kunnen hebben! Gebrek aan bevredigingsmiddelen voor onze normale natuurlijke levensbehoeften heeft niemand te hebben en wij zouden in rust, tevredenheid en vrede met elkaar kunnen leven. Wij worden echter voortdurend opgezweept tot meer welvaart ten koste van anderen en ten koste van ons eigen welzijn.

Het zal ook duidelijk zijn, dat ik niet alleen geen waardering kan opbrengen voor het optreden van onze Regering, maar ook geen waardering voor enige regering, die volgens de lijnen van mijn analyse de economische status quo in Nederland tracht te continueren. Het is voor mij met name volstrekt duister, wat bepaalde lieden in mijn partij bezielt om in een zogenaamde linkse of progressieve concentratie met partijen, die principieel niet afwijzend staan tegenover dit systeem, een gesprek tot samenwerking te voeren. Een dergelijk gesprek kan slechts leiden tot een inkapseling in de bestaande machtsstrijd in onze afwentelingseconomie en betekent daarmee de doodsteek voor het socialisme.

De heer Verburg (P.v.d.A.): Mijnheer de Voorzitter! Wij bevinden ons nu 9 maanden na de indiening van de begroting en 3 maanden voor de indiening van de nieuwe begroting. Het heeft dan ook geen zin om vandaag de gehele budgettaire encyclopedie te behandelen. Er blijven echter toch nog wel enige vragen. Er zijn actuele en onbeantwoorde vragen, ook in de memorie van antwoord van de Minister, met name in het licht van hetgeen de laatste tijd is gebeurd en is gedaan of niet is gebeurd en niet is gedaan. Er is de vraag van achtergronden en samenhang en ik zal moeten toekomen aan een kritische behandeling van dit kader.

Ik heb mij mijn bijdrage tot deze discussie als volgt voorgesteld. In de eerste plaats wil ik enige opmerkingen maken over het industrie- en het sectorbeleid, in de tweede plaats over het energiebeleid, in de derde plaats over het regionale beleid, in de vierde plaats over het prijsbeleid en ten slotte wil ik pogen te komen tot een peroratie door het houden van beschouwingen over de economische toestand.

Wat het industrie- en sectorbeleid betreft, wil ik aanhaken bij de nota van de Minister over doel en inhoud van de bedrijfstaksgewijze structuuronderzoekingen, die voor de sectorale ontwikkeling van bijzonder groot belang kunnen zijn. Ik wil hierbij ook een vraag stellen, omdat dit onderwerp ook bij andere begrotingen en aan de overzijde van het Binnenhof steeds aan de orde komt, namelijk of bij deze bedrijfstaksgewijze structuuronderzoekingen ook de industriële zeehavenactiviteiten kunnen worden betrokken. Is er ook een mogelijkheid om op dit punt een verbinding te leggen met de commissie-Posthumus, welke commissie coördinatie moet brengen in de zeehavenontwikkeling? Gezien de grote overheidsinvesteringen, die nodig zijn, is het goed indien men weet waar het punt ligt, waarop nieuwe zeehaven-

Verburg

activiteiten winst voor ons land opleveren, waar het omslagpunt ligt naar verlies en waar het punt ligt, waarop de economische winst niet voldoende opweegt tegen het verlies aan leefbaarheid ten gevolge van deze activiteiten. Mijn fractie hecht zeer grote waarde hieraan en wij menen, dat ook in deze sector geen beslissingen kunnen vallen zonder dat dergelijke analyses van baten en kosten zijn gemaakt. Nauw daaraan verbonden is het vraagstuk van de acquisitie in het buitenland. Ik herinner mij dat ongeveer anderhalf of twee jaar geleden de Staatssecretaris bezoeken heeft gebracht aan de provincies met het verzoek – het was niet meer dan een verzoek, want hij heeft er uitdrukkelijk bij gezegd: macht kan ik hier niet uitoefenen – aan de provinciale besturen, de regionale buitenlandse acquisitie zoveel mogelijk te beperken om te voorkomen datgene, wat de heer Boetes zojuist ook heeft behandeld, dat buitenlandse industrieën als het ware ons de kaas van het brood eten, tot een centraliseren van de acquisitie dus, waarbij verschillende provincies hebben toegezegd, dat zij hieraan zullen meewerken. Ik bedoel hier natuurlijk niet de gewone normale handelscontacten, maar wel de pogingen die in het buitenland worden gedaan om industrieën naar Nederland te halen. Ik zou hier uitdrukkelijk willen vragen naar de mogelijkheden van deze acquisitie. Hieraan zou ik willen verbinden de vraag, nu er één tot twee jaar een acquisiteur in de Verenigde Staten werkt, wat hiervan de resultaten zijn en waar de Minister en de Staatssecretaris zich voorstellen, nog meer posten voor acquisitie in het buitenland te vestigen. Ik herinner er ook aan, dat er onlangs een bezoek van de kant van het Ministerie van Economische Zaken aan Japan is geweest. Wellicht kunnen wij hierover ook nog enige inlichtingen ontvangen.

Wat de sectorgewijze onderzoeken betreft, knoop ik aan bij de opmerking van de Minister in zijn memorie van antwoord, waar hij heeft gesteld dat de bedrijven niet verplicht zijn, aan deze structuurrapporten deel te nemen, dat er dus een voldoende participatie moet zijn. Ik zou de Minister willen vragen: Zijn er bedrijfstakken, waar door gebrek aan participatie deze onderzoeken niet tot stand kunnen komen? Voort zou ik willen vragen: Zijn er structuurrapporten ten aanzien waarvan bij de deelnemende bedrijven kennelijk bezwaren bestaan om tot publikatie over te gaan?

Een korte vraag zou ik willen stellen – dat heb ik bij de vragen en antwoorden in verband met de begrotingsvoorbereiding gemist; misschien mag ik het hieraan toch nog toevoegen; het is eigenlijk meer een informatie die ik zou willen doen –, namelijk hoe het staat met de uitvoering van de aanbevelingen in het rapport-Oyevaar over de sanering van het rederijwezen.

Tot slot kan ik het, wat deze groep betreft, niet nalaten over de sluiting van het bedrijf van Thomassen & Drijver Verblifa in Krommenie nog enige opmerkingen te maken. Er zijn misverstanden – met een understatement gezegd – geweest over de uitvoering van de motie-Wieldraaijer. De Tweede Kamer was, althans grotendeels, van mening dat de sluiting wellicht ongedaan gemaakt zou worden. Wat er nu aan de hand is, is de inrichting van een commissie van controle op de uitvoering. Mijn fractie is van mening, dat deze uitvoering, eigenlijk de toepassing van een sociaal plan, een sociale blauwdruk, beter aan de bonden kan worden overgelaten. Mijn vraag is zeer concreet, of de Minister zich uit deze commissie wil terugtrekken om de bonden hier samen met de concerndirectie te laten uitmaken welk sociaal plan er uit de bus komt. Nochtans meen ik dat twee van de onderdelen van dit sociale plan wellicht toch van belang zijn om in de aandacht van de Minister van Economische Zaken aan te bevelen, namelijk in de eerste plaats, of er een mogelijkheid is, dat Economische Zaken bijstand verleent ten behoeve van de verkoop van de gebouwen om het mogelijk te maken daar een nieuw productiebedrijf en geen opslagbedrijf te vestigen, en in de tweede plaats, of het mogelijk is

voor degenen die moeilijk plaatsbaar zijn, zoveel mogelijk werk te scheppen.

Op het punt van de energievoorziening heb ik in de eerste plaats enige vragen naar aanleiding van de toegepaste energiepolitiek. Wij hebben uit de verschillende dagbladen in het noorden kunnen noteren, dat de vestiging van Korff en Dow in Delfzijl niet is doorgegaan en dat deze bedrijven naar Stade zijn gegaan ten gevolge van de passieve energiepolitiek in het noorden, als het ware een ouderwetse openbare nutspolitiek, die niet actief op de acquisitie inspeelde. Daartegenover mag men stellen dat in Zeeland het Provinciale Zeeuwse Electriciteitsbedrijf, P.Z.E.M., een zeer actief energiebeleid heeft gevoerd.

Waar enerzijds het noorden enige bedrijven verloren heeft zien gaan, krijgt nog altijd door een naar ik meen niet 100 procent opheldering over de gang van zaken de directie van de P.Z.E.M. de schuld van het doorkruisen van een stuk nationale industriepolitiek. Ik had het mij zo voorgesteld – ik zou er met de Minister gaarne van gedachten over willen wisselen –, dat in de eerste plaats ten aanzien van Korff en Dow in het noorden er interventie van Economische Zaken had moeten zijn, b.v. met betrekking tot goedkoop aardgas en dat in de tweede plaats met betrekking tot het energiebeleid, gevoerd in de provincie Zeeland, het wellicht mogelijk was geweest zodanig tussenbeide te komen, dat de opdracht binnen Nederland zou zijn gebleven, d.w.z. waarschijnlijk bij Neratom en niet bij Siemens. Dat had, voor zover ik ben ingelicht, betekend, dat de order ongeveer 25 miljoen gulden duurder was uitgevallen. Men kan het de directie van de P.Z.E.M. niet euvel duiden, dat zij daarmee het nieuwe bedrijf van Péchiney niet heeft opgezaaid. Ik had mij kunnen voorstellen, dat de Minister had gezegd: Ik schrijf voor dit bedrag in, misschien om de bestellingen in Nederland te houden, maar ook om, wat wellicht nog belangrijker is, het wetenschappelijk onderzoek en het onderwijs, dat hieraan is verbonden, voor Nederland te behouden en dus om know how op te bouwen.

Gaarne ontvang ik hierop antwoord, te meer daar ik meen – de Minister heeft in de memorie van antwoord gezegd, dat er een nieuwe elektriciteitswet komt, waarmee hij nieuwe bevoegdheden krijgt – dat met de aardgaspolitiek in het noorden en het subsidiebeleid in Zeeland, zij het niet ten behoeve van Péchiney, maar ten behoeve van de bouw van de centrale, hier de Minister, voordat de elektriciteitswet is aangenomen, had kunnen handelen.

Wat betreft de proeffabriek voor het ultracentrifugeprocédé heb ik begrepen, dat de Europese Commissie van mening is, dat de E.E.G., dus naast Duitsland, Engeland en Nederland, moet deelnemen in de proeffabriek in Nederland voor het ultracentrifugeprocédé en dat de Europese Commissie ook heeft gesteld, dat daartegenover de Europese partners in de Franse proefinstallatie voor gasdiffusie zouden deelnemen. Welk standpunt neemt Nederland in dezen in?

Ik kom nu tot het maken van opmerkingen over het regionale beleid. Uit de memorie van antwoord en uit de veelvoudige stukken, die de Minister de Kamer heeft toegestuurd, zou het lijken, dat vele brochures, in het verleden verschenen over de regionale industriële promotie, achterhaald zijn. Ik moet zeggen, dat ik onder de indruk ben gekomen van de omzetting van het onderzoek van Arthur D. Little, dat partieel op het noorden was gericht, tot een landelijk modellenonderzoek waarbij alle regio's van ons land zijn betrokken. Ik ben zeer verheugd – het is ook een duidelijk fractiestandpunt – dat op dit punt de regionale economische politiek en het planologische beleid elkaar naderen, iets, dat wij ook uit de recente publikatie van het speciale nummer van „Economisch-Statistische Berichten” van tien dagen geleden hebben kunnen bespeuren. Er is een duidelijke, zij het nog theoretische voorbereiding van een nieuwe lijn. Daarbij zijn betrokken de Rijksplanologische Dienst, het Centraal Planbureau, Economische Zaken en het C.B.S. Er is veel veranderd

Verburg

in de laatste tien jaar. De Economisch-Technologische Instituten in Nederland hebben zich zonder medewerking van Economische Zaken zelf opgesteld om tot regionale rekeningen te komen. Het doet mij vreugde, dat dit rekeningstelsel nu als een stukje bijdrage van het regionale beleid wordt gezien.

Het modellenonderzoek, dat door Arthur D. Little is uitgevoerd voor het noorden, is te partieel en ik zie duidelijk de lijn ontstaan in het nieuwe landelijke integrale modellenonderzoek van het koppelen aan de bedrijfstaksgewijze aanpak. Ik geloof dat dit het uitzicht opent op een integrale en fundamentele aanpak, waar wij nu nog altijd te veel steken in een marginale en incidentele aanpak van het regionale beleid. Ook hier is het van belang te weten – en dat interesseert vooral de planologen, maar toch ook de mensen in het algemeen – waar en welke afwijking van het economische optimum ten behoeve van de planologie en van de sociale desiderata onaanvaardbaar of aanvaardbaar is. De tweede nota inzake de ruimtelijke ordening is – dat is vele malen ook door mij gesteld – economisch ongefundeerd. Welnu, de nieuwe lijn, die wij kunnen ontdekken, is wel zodanig, dat dit euvel binnen enige jaren kan worden verholpen. Als hieruit voortkomt, dat minder dan voorheen het geval was de bedrijven zullen bepalen waar zij komen te zitten, dan geeft mijn fractie daaraan graag steun.

Mijnheer de Voorzitter! Ik heb op dit punt nog enkele algemene opmerkingen en dan wil ik aansluiten bij datgene, wat het lid van de Europese Commissie de heer Von der Groeben heeft gesteld, namelijk dat een regionaal beleid als veel meer moet worden gezien dan alleen als een beleid voor streekontwikkeling. Een regionaal beleid is nodig voor het aanvullen van de concurrentieregels; het is nodig als aanvulling van het algemene en monetaire beleid. Het is heel duidelijk – dat blijkt uit de plannen van de heer Mansholt – ook in samenhang te zien met een stuk landbouwbeleid. Het is een stuk middenstandsbeleid; juist in de minderontwikkelde streken is het middenstandsbedrijf vaak sterk overbezet. Het is natuurlijk industriebeleid en het is ook recreatiebeleid, omdat de leefbaarheid van de streken mede in het geding is en omdat de recreatie nu eenmaal een flinke inkomensstroom naar deze streken kan halen.

In dit verband – en dan kom ik op het regionale loonbeleid – wil ik stellen, dat er met een goed regionaal beleid een einde komt aan de sociaal-economische discriminatie, aan loonverschillen, aan verschillen in welvaart en welzijn, die er tussen vele streken in ons land nu eenmaal bestaan. Op dit punt heb ik een concrete vraag. Van verschillende zijden – van de zijde van de economisch-technologische instituten, maar ook van de zijde van verschillende regionale bedrijfspogroeperingen – is gevraagd te komen tot een regionaal prijsonderzoek. Het C.B.S. blijkt daarvoor geen geld te hebben. Ik zou dit toch in de warme belangstelling van de Minister willen aanbevelen. Voor de regionale ontwikkeling is dit van belang, evenals voor het regionale beleid. Er zijn in ons land verschillende streken, waar de c.a.o.'s zich regionaal voltrekken.

Over deze loonontwikkeling sprekende, heb ik opgemerkt, dat het voorstel inzake de instelling van een loonsombelasting door de S.E.R. voorlopig niet in behandeling wordt genomen. Ik mag u niet verbergen, mijnheer de Voorzitter, en ik geloof dat dit wel een algemene opinie is geworden, dat mijn fractie die loonsombelasting allesbehalve toejuicht, in het algemeen al omdat het geld voor regionale ontwikkeling en voor conjuncturele bijsturing uit andere bronnen moet komen, maar bovendien omdat loonsombelastingen eigenlijk arbeidsextensieve industrieën, die veel in het westen zijn gelokaliseerd, bevoordelen en arbeidsintensieve industrieën, die in overig Nederland wat dikker gezaaid zijn, benadelen.

Een ander punt op het stuk van het arbeidsmarktbeleid in de regionale politiek betreft de migratieregeling. Voor scho-

ling, voor migratie in het algemeen, voor jeugdmigratie, voor bijdragen in verhuiskosten en inrichtingskosten zijn er regelingen, die met name voor de minderontwikkelde gebieden in ons land geldend zijn. Ik heb begrepen, dat bij het debat van verleden jaar mei in de Tweede Kamer over de loonontwikkeling door de Regering is toegezegd, dat er een nieuwe opzet zou komen en dat de bedragen, die door inflatoire invloeden nogal laag waren geworden, zouden worden herzien.

Ik heb bespeurd, dat daarop momenteel helemaal geen kans bestaat. Men gaat ervan uit, dat er thans geen werkloosheid is. Met name van de zijde van het Ministerie van Financiën is hiervoor niet veel belangstelling. Dit acht ik een bijzonder ernstige fout, omdat dit geen conjunctureel probleem, maar een structureel vraagstuk is. Men moet de verschillende regio's in ons land structureel ontwikkelen en men moet ze zich niet laten ontwikkelen langs de lijnen van de conjunctuur alléén.

Ook wat dit betreft wil ik nog eens wijzen op de samenhang met het sectorale beleid en op de invloed van onze nationale zeehavens en de nieuwe zeehavens op de nationale economie. Ik heb uit het jaarverslag van de E.E.G. van 1968, pagina's 299 en 300, begrepen, dat de diensten van de E.E.G. hiernaar een onderzoek zullen instellen. Ik juich dit toe. Wij horen af en toe, dat het bedrijfsleven heel grote sommen wil investeren in de zeehavens. Dat is op zich zelf goed, maar het is in samenhang met het sectorale en het regionale beleid, ook met het integrale modellenonderzoek, wenselijk te weten, welke de consequenties daarvan zijn. Ook in dit opzicht zou het naar mijn mening bijzonder toe te juichen zijn – wij zouden met de nationale zeehavenpolitiek ook sneller kunnen voortgaan – wanneer wij de invloed van de zeehavenactiviteiten op de nationale economie, de economische structuur en ontwikkeling, beter zouden kunnen meten. Daarmee zouden wij dan ook kunnen uitmaken, of er wellicht alternatieven zijn.

Dan zou ik iets willen opmerken over de grenscontacten. Overal langs onze grenzen is er een duidelijke behoefte aan contacten, omdat de nationale economieën op dit punt nog altijd herinneren aan de 19de eeuw. De gebieden zijn vaak heel slecht verbonden. Er is heel weinig contact over en weer. Deze grenscontacten worden echter steeds heviger nagestreefd. In het kader van de Benelux bestaat een Commissie Regionaal Beleid en Ruimtelijke Ordening, die zich speciaal bezighoudt met Zeeuws-Vlaanderen en met de provincies West-Vlaanderen en Oost-Vlaanderen in België. Helaas is het al ongeveer 7 of 8 jaar geleden, dat een soort actieprogramma werd opgesteld. Dit is door gebrek aan belangstelling bij het Ministerie van Financiën alleen maar uitgelopen op het samenstellen van een streekplan. Dat is op zich zelf heel nuttig. Men moet weten waar men met de wegen uitkomt. Men moet aansluitende programma's maken. Maar hier is geen actie uit voortgekomen. Wil de Minister niet bevorderen, dat ten behoeve van de planning en de ontwikkeling van de grensgebieden en de samenhang tussen die gebieden fondsen ter beschikking worden gesteld?

Wat dit betreft, ben ik bijzonder teleurgesteld door het antwoord van de Minister van Buitenlandse Zaken op vragen van de heer Nederhorst (gesteld op 3 april; beantwoord op 25 april), waarin staat, dat er voorlopig in de E.E.G. geen institutioneel kader zal worden gevormd voor deze grensontwikkeling, maar dat de ontwikkeling in Benelux op dit punt onverzwakt verder zal worden doorgezet. Ik weet niet, of ik dat „onverzwakt” een overstatement of een understatement moet noemen. Het is al zo zwak. Ik stel mij daarvan dus niet zo erg veel voor. Trouwens uit de vragen van de heer Nederhorst aan de Ministers Luns, Beernink en De Block (gesteld op 5 april en beantwoord op 25 april) ten aanzien van de gemeenschap Twente-Oost-Gelderland, Rheine-Ems blijkt, dat er nog geen onvermijdelijke noodzaak is om tot duidelijke samenwerkingsverbanden over te gaan. Ik las toen ik dit doornam terzelfdertijd een artikel van K. de Vries

Verburg

in „De Europese Gemeenschap” van april 1969, met de alarmerende kop „Ondanks Brusselse en Haagse ambtelijkheid steken Budel en Hamont elkaar de hand toe”. Daar is zelfs geen mogelijkheid om wat betreft de brandweer en de rioolwaterzuivering – in dezen zijn deze streken zeer op elkaar aangewezen – samen te werken.

Mijnheer de Voorzitter! Ik kom nog even terug op de Ontwikkelingsmaatschappij voor de Regionale Industrialisatie (O.R.I.) door mijn partijgenoot Oele in de Tweede Kamer naar voren gebracht. Ik acht het betoog van de Minister in de memorie van antwoord niet bijzonder overtuigend. Graag wil ik de O.R.I. speciaal aanbevelen voor het noorden. De Minister heeft gezegd, dat dit leidt tot een voortijdige concentratie van kernen en activiteiten. Het is zijns inziens prematuur. Ik kan mij voorstellen, dat deze O.R.I. nochtans ten aanzien van de industriële acquisitie, als het ware als buitenpost van het Ministerie van Economische Zaken voor het gehele noorden, en ook bij de aanleg van de grote industrie-terreinen een taak zal kunnen hebben. Wat dit betreft, ligt Limburg toch wel een heel eind voor. Ik wil een vergelijking maken met het bouw bureau van de Staatsmijnen, die zoals mij in de praktijk herhaaldelijk is gebleken aan bijzondere service verlenen. Zij zetten daar eigenlijk een pand voor nieuwe gegadigden kant en klaar neer. Zoiets zou toch – of men het O.R.I. noemt of niet – ook voor het noorden moeten gebeuren. Ik vestig er de aandacht op dat Limburg met dat bouw bureau een bijzonder grote voorsprong heeft gekregen in de regionale ontwikkeling, terwijl het toch al extra leningen van de kolen- en staalgemeenschap krijgt.

Graag zal ik van de Minister vernemen hoe het is gesteld met de regionale ontwikkeling in Limburg, nu wij zelfs hebben gelezen dat de sluitingstermijnen van de mijnen in gevaar komen. De D.A.F., de mijnen en ook Philips – in dit geval in Nijmegen – proberen personeel te werven in het buitenland. Er zijn grote plannen voor de expansie van de Staatsmijnen. Als men de stukken leest krijgt men de indruk dat Limburg – en het geldt eigenlijk voor het gehele zuiden – een heel stuk voor ligt op het noorden en dat het voor het noorden wel wenselijk is, in afwachting van het modellenonderzoek, dat enkele grote extra inspanningen worden gedaan. Mijn fractie ondersteunt daarom bijzonder graag niet alleen het plan voor een ontwikkelingsmaatschappij, maar ook de moties die uit de staten van Groningen en uit diverse noordelijke gemeenten naar voren zijn gekomen om het aardgas te gebruiken voor goedkope energie. Ik meen dat het extra verder premiëren geen gelukkige oplossing is. Voorbij een zekere drempel moeten de bedrijven zelf voor de financiering zorg dragen. Langs de weg van goedkope energielevering is echter ook iets mogelijk. Bij deze extra energielevering denk ik ook aan de mogelijkheid om naar het noorden even goed een pijpleiding te trekken als naar Amsterdam, ten einde op deze manier Eemshaven, waarvoor nu ten behoeve van de eerste fase van 600 ha een bedrag van 110 mln. wordt uitgetrokken en waarin het Rijk voor 40 mln. bijdraagt, verder tot ontwikkeling te brengen. Wij hebben uit het noorden en van diverse politieke partijen nogal wat aandrang gezien. Daarom wil ik de Minister vragen of het niet mogelijk is, dat Progil zich inderdaad in de Eemshaven vestigt.

Ik kom nu tot het prijsbeleid, waarover ik slechts enkele opmerkingen zal maken, omdat mijn belangrijkste opmerkingen hierover zijn verwerkt in mijn laatste hoofdstuk: de economische toestand. Ik wil wel vaststellen dat er, naar de overtuiging van velen in den lande, een duidelijke en schrille tegenstelling bestaat tussen de onwil van dit kabinet om tot de prijsstop over te gaan en de bemoeienis met de c.a.o.'s. Men heeft te laat ingegrepen en te lang vertrouwd op het gentleman's agreement met het bedrijfsleven. Er heerst pessimisme over de verdere prijsontwikkeling. Misschien kan de Minister ons daaromtrent enige recente cijfers noemen.

Naar onze mening dient de prijzenbeschikking gehandhaafd te worden – men hoort alreeds andere geluiden – omdat in

Verburg e. a.

1970 de prijzen nog verder zullen oplopen. Door een verdere verhoging van de b.t.w. hangt ons een prijsverhoging van in totaal 500 mln. gulden boven het hoofd.

De heer Broeks (P.v.d.A.): En de huren!

De heer Verburg (P.v.d.A.): Inderdaad! Het toepassen van een prijzenbeschikking is een ingrijpen achteraf. De Regering dient, als maatregel vooraf, vooral de concurrentie te laten doorwerken, door middel van het mededingingsbeleid, en door zo weinig mogelijk uitzonderingsposities in het kader van de verticale prijsbinding te scheppen.

In dit verband wil ik pleiten – dit is een zeer actuele zaak – voor meer inbreng van de consumentenorganisaties, onder andere in de Commissie Ontwikkeling nationale economie van de S.E.R. Het moet echter ook mogelijk worden gemaakt dat de consumenten een systematische inbreng krijgen in het Economische en Sociale Comité van de E.E.G. In dit comité zijn reeds extra zetels ingericht voor landbouw en middenstand. Het zou echter zeer wenselijk zijn indien ook de consument hierin was vertegenwoordigd.

Tot slot wil ik een analyse geven van de economische toestand van ons land. Het jaar 1968 heeft een bijzonder gunstig beeld te zien gegeven. De produktiviteit en de export waren boven de verwachtingen en in de werkloosheid kwam een gunstige kentering. De vakbeweging heeft bijzonder tijdig hierop gewezen. Men behoeft daar de oude kranten en ook de oude nummers van Economische en Statistische Berichten maar op na te lezen. In dit verband denk ik aan een artikel van prof. Hessel, dat uit de vakbeweging afkomstig was. De Regering heeft dit steeds prematuur genoemd. Zij wilde afwachten en daarom voorlopig liever de prognoses hanteren.

Ik heb een staatje van die prognoses bij mij. Misschien kan dit, mijnheer de Voorzitter, als noot in de *Handelingen* worden opgenomen?

De Voorzitter: Ik neem aan dat tegen het opnemen van een noot in de *Handelingen* geen bezwaar zal bestaan ¹⁾.

De heer Verburg (P.v.d.A.): Dank u wel, mijnheer de Voorzitter. Uit dit staatje blijkt dat de prognoses driemaal herzien zijn. Ik vergelijk erin de verwachtingen voor 1968 en

1)

	Centraal-Economisch Plan 1968	Macro-Econ. Verkenningen 1969	Centraal-Economisch Plan 1969	Realisatie
mutatie ten opzichte van 1967 in procenten				
1. Volume bruto investeringen van bedrijven in vaste activa (excl. woningen)	0	6	8	10
2. Volume goederenuitvoer	8	11	13,5	15
3. Volume goedereninvoer	6	7,5	11	13
4. Produktievolumen van bedrijven	4	6	6,5	7,5
5. Arbeidsproduktiviteit	3,5	5,5	6	7
6. Loonkosten per eenheid produkt (verwerkende industrie)	0,5	0	-1	-2,5

Verburg

de mutaties, dit alles ten opzichte van 1967. Ik heb daarvoor verschillende peildata genomen. Het eerste punt van vergelijking vormt het Centraal-Economisch Plan '68, verder zijn het de Macro-Economische Verkenningen voor 1969, het Centraal Economisch Plan '69 en ten slotte de realisaties. Alle punten die hierin zijn geanalyseerd bewegen zich in een snel stijgende lijn.

Als eerste punt noem ik het volume in bruto investeringen van bedrijven in vaste activa (exclusief woningen). Het Centraal Economisch Plan '68 verwachtte geen stijging, dus 0 pct. ten opzichte van 1967. De Macro-Economische Verkenningen 1969 spraken over + 6 pct, het Centraal Economisch Plan '69 over + 8 pct. en de realisatie is + 10 pct.

Hetzelfde geldt bij het volume van de goederenuitvoer. Ook daarbij ziet men een voortdurend stijgende lijn. Ik noem de beginpositie, het Centraal Economisch Plan '68, de tussenstadia en de realisatie: 8 pct., 11 pct., 13,5 pct. en 15 pct. Het volume van de goederenimport loopt uiteindelijk op van 6 naar 13 pct. Het produktievolumen van de bedrijven is een heel belangrijk gegeven. In het Centraal Economisch Plan '68 werd hiervoor ten opzichte van 1967 een stijging verwacht van 4 pct. In de praktijk bleek die stijging 7,5 pct. te bedragen. De stijging van de arbeidsproductiviteit werd op 3,5 pct. geschat doch bedroeg 7 pct. Het is ook heel leerzaam om in dit verband de loonkosten te bezien. Immers, het gaat in dezen steeds om de beantwoording van de vraag in hoeverre de loonstijgingen doorwerken in voortdurende prijsverhogingen. Welnu, in het C.E.P. 1968 werden de loonkosten per eenheid produkt vergeleken met 1967 een half procent hoger geschat. In de Macro-Economische Verkenningen is het al 0 pct. geworden en in het C.E.P. 1969 -/- 1 pct., terwijl de realiteit is een daling van de loonkosten per eenheid produkt van -/- 2,5 pct. Hierin kan kennelijk geen inflatoire factor schuilen.

Hieruit blijkt, dat de Regering zich alsmaar vastklampt aan achterhaalde prognoses, die voor het beleid op dat moment feitelijk het scharnier worden en dat de andere ontwikkelingen veel grotere vrijheid genieten. De loonontwikkeling wordt hierdoor sterk aan banden gelegd. Het gevolg is, dat achteraf de lonen worden opgetrokken en de publieke opvatting dan is, dat die hogere lonen de prijsstijgingen veroorzaken. Het is in feite omgekeerd.

Een voorbeeld van het hanteren van de loonontwikkeling als scharnier van het beleid wordt gevormd door de overhaaste indiening van de nota inzake loon- en werkgelegenheidsbeleid begin 1968. Die nota is schielijk ingetrokken omdat zij niet alleen door de oppositiepartijen maar ook door de regeringspartijen als ongemotiveerd werd beschouwd. Korte tijd na het verschijnen was zij feitelijk al geheel verouderd.

Eenzelfde punt van het als scharnier functioneren van de loonontwikkeling vindt men ook in de toegepaste economische filosofie die stelt, dat in een opgaande fase de loonontwikkeling moet worden afgeremd om het ontstaan van de inflatiespiraal te voorkomen en dat het in een dalende fase nodig is, de lonen in de hand te houden om de concurrentiepositie ten opzichte van het buitenland te behouden.

Het is dan ook geen wonder, dat bij vergelijking van de winst- en looninkomens achteraf heel andere cijfers uit de bus komen dan er ex ante ingestopt zijn. Op het cijfer van het winstinkomen moeten wij helaas wachten, omdat het altijd pas het volgende jaar bekend is. Het looninkomen wordt op de voet gevolgd. In het C.E.P. 1968 werd de stijging van het overig inkomen geschat op 4 pct. en die van het looninkomen op 6 pct. De geschatte verhouding was dus iets gunstiger voor het looninkomen. In het C.E.P. 1969 werden over 1968 de cijfers medegedeeld, namelijk 11 pct. voor het overig inkomen en 7,5 pct. voor het looninkomen. In de brief van de Ministers Witteveen, De Block en Roolvink van 8 april 1969 wordt zelfs voor het overige inkomen een stijging van 16 pct. genoemd, terwijl de stijging van het looninkomen 8 pct. blijkt

te hebben bedragen. Er blijkt uit, dat het scharnier wordt gevormd door de loonontwikkeling, vandaar, dat het looninkomen tussen schatting en werkelijkheid een verschil van 2 pct. vertoont (6 pct. op 8 pct.), terwijl de beide andere inkomens een verschil te zien geven van 12 pct. (4 pct. tot 16 pct.).

Mijn vraag op dit punt is, of de Minister mogelijkheden ziet, het verloop van de stijging van het overig inkomen even snel te volgen als ten aanzien van het looninkomen gebeurt. Ik vraag hem tevens, of hij kans ziet op dit stuk - waarschijnlijk indirect - regelend op te treden, met name door middel van het prijsbeleid. Wanneer dit gebeurde, zou een duidelijke autonome vermindering van de inflatoire krachten optreden. Gebeurt het niet dan zal ook het komende jaar duidelijk een schoksgewijze loon- en inkomensontwikkeling te zien geven. Op dit punt wreekt zich dan ook het ontbreken van een inkomenspolitiek van deze Regering. Dat zien wij ook als wij de arbeidersinkomensquote bekijken. Volgens de president van de Nederlandsche Bank is in 1969 het loontrekkersinkomen - waaronder ook dat van de ambtenaren - relatief met 1,5 pct. gedaald; in 1968 was dat een daling van 3 pct. en waarschijnlijk zullen de cijfers - gekoppeld aan datgene, wat ik heb gezegd - nog wel groter zijn. Deze scheve inkomensverdeling zal zich ongetwijfeld, gelet op de prijsontwikkeling, ook in 1969 voordoen. In de vaste Commissie voor Economische Zaken heeft de Minister van Economische Zaken gezegd, dat de ontwikkeling voor de loontrekkenden over een langere periode niet ongunstig is; van 1965 tot 1968 voor de loontrekkenden een toeneming van het loon van 30 pct. en voor het overig inkomen van 20 pct. Dit cijfer is duidelijk achterhaald. Vergelijken wij de cijfers van het Centraal Economisch Plan voor 1966 met die van de zojuist door mij genoemde brief van de Ministers, dan blijkt, dat er op langere termijn voor de loontrekkenden een stijging van 46 pct. is en voor het overige inkomen 50 pct. Wil de Minister op dit punt zijn oordeel herzien en welke zijn verwachtingen voor 1969?

Mijnheer de Voorzitter! Ik wil nog een enkel woord zeggen over de situatie in 1969 en de prijsontwikkeling. De prognoses van het Centraal Planbureau voor een aantal kerngegevens zijn - dat ziet het Centraal Planbureau zelf ook - geen uitgangspunt meer. Het Centraal Economisch Plan 1969 schat de stijging van de prijzen op 5,5 pct.; officieel is het op dit moment 7 pct. Dat heeft natuurlijk weer zijn consequenties voor andere variabelen. In de eerste vier maanden van 1969 zien wij een prijsontwikkeling van plus 7,7 pct., de gemiddelde loonstijging is 7,6 pct., met andere woorden de welvaartspositie van de loontrekkenden - ik neem de arbeidstijdverkorting en de vakantie niet in beschouwing - is volgens de gegevens van de contracten, die tot nu toe zijn afgesloten, achteraf duidelijk aan het verslechteren, ondanks een grote produktiviteitsstijging. De uitkering-ineens, die bij de S.E.R. aan de orde is geweest, geeft slechts een beperkt soelaas, temeer, daar de accijnsverhoging per 1 juli aanstaande een rol gaat spelen. Het gevolg zal zijn, dat het overig inkomen wel boven de raming van het Centraal Economisch Plan 1969 zal uitkomen, terwijl de produktiviteit zeer waarschijnlijk aanmerkelijk meer dan 3,5 pct. zal stijgen. Dit is een gevolg van een schromelijke misrekening van de Regering ten aanzien van de prijsontwikkeling.

Wat het prijsaspect betreft, wil ik opmerken, dat de brief van de drie Ministers leert, dat van de prijsstijging van 7 pct. 3,4 pct. aan het b.t.w.-effect toe te rekenen valt. Dat wil zeggen: 3,4 pct. inclusief de 2 pct., die door de Ministers wordt aangeduid als een nu niet nader te kwantificeren bedrag, aan te merken als indirect effect van de b.t.w. In mijn eigen interpretatie wil dit zeggen: extra-winstnemingen en foutieve toepassing van de b.t.w. Op een consumentenuitgave van 50 mld. geeft die 2 pct. een mld. meer overig inkomen, waartegenover de 140 mln., die als compensatie aan de orde is ter verlichting van de prijsdruk, wel bijzonder schraal afsteekt. Ik wil in dit verband nog enige opmerkingen over het advies van de S.E.R. maken; dit is een drieluik geworden.

Verburg

Men wil de loon- en prijsspiraal doorbreken. Wij hebben drie posities. De werkgeversorganisaties hebben gesteld: Keer met olie, gas, water en elektriciteit naar het nultarief en verlaag de suikeraccijns. Dat zou dan die 140 mln. van de geschorste investeringsaftrek evenaren. Aan de andere kant hebben de werknemersorganisaties gesproken over een verschuiving van 2 pct. van de sociale premies, A.O.W., A.W.W. en kinderbijslaguitkeringen en 1,2 pct. premies voor Ziektewet en W.A.O. Dit zou in totaal een compensatie hebben opgeleverd van 416 mln. Dit is niet alleen een groter bedrag, maar dit zou ook een veel betere sociale verdeling ten gevolge hebben, want het bedrag, dat de werkgeversorganisaties in het hoofd hadden, leek meer op een vast bedrag per gezin. Hier tussenin stond het standpunt van de kroonleden, namelijk een uitkering ter grootte van 1 pct. van het jaarloon plus de verlaging tot het nultarief van de zojuist door mij genoemde gebruiksgoederen, en wel voor 1969. Het is bekend, dat de werknemersorganisaties zich aanvankelijk akkoord hebben verklaard met het voorstel van de kroonleden, maar de werkgevers bleven op hun standpunt staan, waarna de werknemers ook tot hun oorspronkelijke standpunt zijn teruggekeerd. Het is in dit gehele verband wel duidelijk, dat een bedrag van 140 mln. veel te laag is als compensatie voor de prijsontwikkeling en voor het achterblijven van de loonontwikkeling bij de economische groei.

Dit geheel wordt in 1969 volgens de cijfers nog versterkt, doordat de gemiddelde dagproductie in het eerste kwartaal met 12,5 pct. is gestegen, hetgeen vorig jaar maar 11 pct. was. Ditzelfde verschijnsel is waar te nemen ten aanzien van de produktiviteitsontwikkeling. De invoer is met 9 pct. gestegen en de uitvoer met 14 pct., waardoor het dekingspercentage op de handelsbalans in het eerste kwartaal is opgelopen tot 89,2, hetgeen vorig jaar 85,4 was. Het dekingspercentage liep van 1966 tot 1969 op van 84 via 87 naar 89 en zal volgens deze indicaties nog verder oplopen.

Verschuivende ontwikkelingen met betrekking tot de buitenlandse vraag zullen op dit punt ook nog wel een duit in het zakje doen, vooral de vraag uit Duitsland, nu de revaluatie niet doorgaat. Dit zal weer zijn weerslag hebben op het loonniveau.

De werkloosheid heeft een dalende tendens, hoewel er helaas nog zeer duidelijke regionale moeilijkheden zijn. Wij komen echter in een situatie, waarin men zich afvraagt, of er voor een herverdeling volgens redelijke lijnen van het inkomen niet alle aanleiding is.

Mijnheer de Voorzitter! Ten slotte wil ik opmerken, dat er blijkens mijn betoog wel bijzonder veel onevenwichtigheden optreden, waarbij vooral de particuliere investeringen naar een bijzonder hoog niveau tenderen. De overheidsinvesteringen, waarvan wordt opgemerkt, dat zij vrij star zijn, dreigen in de verdrukking te komen en er zijn eigenlijk geen mogelijkheden genoeg om de bedrijfseconomische ontwikkeling te volgen. De particuliere investeringen komen dus op een bijzonder hoog niveau. Het relatief hoge overige inkomen veroorzaakt zeer hoge besparingen, waardoor de particuliere investeringen weer sterk worden benadrukt. Dit heeft de zojuist beschreven explosie ten gevolge gehad.

Uit het jaarverslag van de president van de Nederlandsche Bank blijkt, dat de netto investeringen in Nederland ongeveer 13,9 pct. zullen bedragen, maar uit de brief van de drie Ministers van april jl. blijkt, dat deze netto investeringen ongeveer 14,3 pct. zullen bedragen. Hiertegenover is de particuliere consumptie van 62,2 naar 61,2 pct. gedaald. Mijn zeer concrete vraag aan de Minister is, waar de norm voor de investeringen ligt. Wij zijn ons natuurlijk ervan bewust, dat voor de economische ontwikkeling van ons land de investeringen voortdurend moeten groeien. Waar ligt echter de norm? Er zijn wel enige negatieve normen. Men heeft kredietrestricties, maar deze vallen in een tijd van hoogconjunctuur en hebben slechts een zeer beperkte betekenis. Ook is

Verburg e. a.

er een schorsing van de investeringsaftrek, maar daarmee wordt alleen maar een extra stimulans weggenomen en bestaat geen autonome bijdrage aan de ontwikkeling van de investeringen geleverd. Het blijkt dus uit alles dat — daarmee wil ik graag besluiten, mijnheer de Voorzitter — de loontrekkenden en de andere vergeten groepen duidelijk de sluitpost zijn. Mijn conclusie is, dat de loontrekkenden er dit jaar niet op vooruitgaan, dat het overige inkomen sterk stijgt en daarmee de particuliere investeringen, en dat de publieke investeringen onder druk komen te staan. Nu er een zeer concreet S.E.R.-advies is over de bewuste 140 mln., waarbij het gaat om een klein stukje herverdeling ten gunste van de loontrekkenden, is mijn vraag, hoe het standpunt van de Regering zeer concreet is ten opzichte van genoemd S.E.R.-advies, waarmee zelfs de geestelijk-economische vader van dit kabinet, prof. Zijlstra, akkoord is gegaan.

De heer Terwindt (K.V.P.): Mijnheer de Voorzitter! Wij behandelen vandaag in deze Kamer de begroting van het departement van Economische Zaken. De begroting is verleden jaar in september bij de Staten-Generaal ingediend. Een deel van de memorie van toelichting op deze begroting zou thans door de Minister zeker anders zijn geschreven. De ontwikkeling vanuit een wat aarzende conjunctuur met een relatief vrij grote arbeidsreserve naar een situatie van volledige werkgelegenheid met spanningen zowel in de sector van de lonen als in die der prijzen heeft zich zeer snel voltrokken. Was verleden jaar het scheppen van meer blijvende werkgelegenheid met name in bepaalde achtergebleven gebieden het centrale punt, waarmee de Minister van Economische Zaken zich voortdurend bezig hield, thans, een jaar later, moeten wij constateren dat het grootste probleem op het sociaal-economische gebied is het doorbreken van de inflatiespiraal. Alle groeperingen in onze maatschappij onderschrijven dit; verschillen liggen er alleen in de wijze, waarop men meent, deze problematiek te moeten aanpakken.

Overheid, werkgevers en werknemers zullen ieder uit welbegrepen eigenbelang hun inbreng moeten leveren om deze spiraal te doorbreken. Het komende halfjaarlijkse S.E.R.-rapport kan daarom van zeer grote betekenis zijn voor het beleid dat in de naaste toekomst moet worden gevoerd.

In de na-oorlogse jaren zijn wij steeds geconfronteerd met een voortdurende stijging van lonen en prijzen. Toch zijn de prijsstijgingen in de zestiger jaren aanmerkelijk groter dan in de periode daarvoor. Aanvankelijk werd er een beleid gevoerd dat bewust streefde naar de aanpassing van ons loon- en prijspeil bij dat van het buitenland.

Revaluatie — met Duitsland mee — in 1961 was kennelijk onvoldoende. Overschotten op de betalingsbalans en spanning op de arbeidsmarkt ook na de revaluatie van 1961 getuigden daarvan. Dit leidde tot de z.g. loonexplosie van 1964, toen men bewust streefde naar aanpassing aan het buitenlandse loon- en prijsniveau. In de latere jaren heeft deze lijn zich enigszins neerbuigend voortgezet. In de discussie over de werkloosheid in de jaren 1967-1968 waren er zelfs stemmen die zeiden dat Nederland in de aanpassing te ver was gegaan en terecht was gekomen in de Engelse situatie. Het tegelijkertijd zich voordoen van een tekort op de betalingsbalans en van werkloosheid zou er in die gedachtengang op wijzen dat het Nederlandse loon- en prijspeil ten opzichte van de concurrentiekracht van het buitenland te hoog lag en dat onze gulden was overgewaardeerd. Deze discussie heeft geen eensluidende conclusie opgeleverd en ook de S.E.R. is over dit vraagstuk niet tot een duidelijke uitspraak gekomen. De discussie zelf wijst er echter op — en daar gaat het mij hier om — dat de aanpassing tot stand is gekomen en dat ons loon- en prijspeil ten opzichte van het buitenland in elk geval niet meer te laag ligt.

Inmiddels is de rol van deze aanpassing als inflatiemaker min of meer overgenomen door een andere factor. Wij wilden in Nederland meer collectieve bestedingen en meer wo-